

Реферат на тему: "Знахідки і втрати українського підручничко-творення у XIX ст"

Тематично-літературні реферати

Реферат на тему:

Знахідки і втрати українського підручничко-творення у XIX ст.

У XIX ст. в українській шкільній науці відбувалися якісні зміни в змісті й методиці викладання різних навчальних дисциплін і літератури зокрема. Під впливами загальноєвропейського освітнього процесу школа прагнула до демократизації і гуманізації навчання, до використання рідної мови і національної літератури у навчальному процесі.

Протягом XIX ст. українська мова, розвинена народним генієм у попередні століття і творчістю видатних українських письменників (нова література), стає літературною, нормативною. Українська школа впродовж 1-ої пол. XIX ст. в обох частинах України починає орієнтуватись на народну мову, у навчанні предметом вивчення стає творчість новітніх українських письменників І.Котляревського, Т.Шевченка, Є.Гребінки, Марка Вовчка, М.Шашкевича, Я.Головацького та ін.

Якщо головним завданням словесності до XIX ст. було формування грамотного і вправного у складанні текстів різного характеру і навіть літературних творів учня чи спудея, то література як шкільний предмет в умовах XIX ст. спрямовувалася перш за все на засвоєння школярами естетичних, художніх і морально-етичних багатств р і д н о г о уснопоетичного і художнього слова та на формування в учнів різноманітних умінь і навичок зв'язного мовлення. Осереддям цього навчального предмета у кінці 1-ої пол. XIX ст. стає розбір (аналіз) художнього твору. Виникає нова галузь педагогічної науки — методика української літератури, яка на новому етапі розвитку освіти творчо розвиває методичні здобутки словесності попередніх століть у Київській Русі, у середньовічній Україні з її братськими школами, Острозькою та Могиллянською академіями.

З кінця XVIII ст. у дяківській школі утримувався певний стандарт освітньої науки майже до середини XIX ст. Про це одним із дослідників писалося так: "...дяк викладав не Бог зна яку мудрість: аз — буки — веді за Київським Букварем, за азбукою — Псалтир, вивчення шестипсалмія, часослов, ірмолой; потім російське читання громадянського і церковного письма..." [25, 210].

Треба додати, що аналогічною була ситуація з навчанням у дяківських школах і в Західній Україні, тільки замість російської мови у школах вивчалися старослов'янська або церковнослов'янська мови.

Із розвитком літератури на народній мовній основі, коли художнє слово стає виразно національним за змістом і духом, навчання словесності і підручники

кардинально змінюються. Становлення нової української літератури та переосмислення здобутків давньої літератури потужно впливають на шкільну літературну освіту. По обох сторонах Дніпра виникає спроба систематизації українського літературного процесу спочатку у граматиках у вигляді додатків-хрестоматій із мовно-літературними зразками [26]. Пізніше з'являються фольклорні і критичні праці з історії української літератури М.Драгоманова, М.Петрова [27]. Російські вчені-філологи І.Прижов, О.Піпін і В.Спасович видають дослідження з історії української літератури [28].

На Західній Україні серйозною працею з історії української літератури був нарис "О первом литературном движении Русинов" Я.Головацького, надрукований у 1865 р. в "Науковому збірнику" Матиці.

Таким чином, починає розвиватись нова українська літературознавча наука, створюючи теоретичну основу для розвитку методики літератури.

І все ж першим укладачам підручників із літератури для середніх і старших класів шкіл та гімназій потрібно було розробляти не тільки зміст нової навчальної книжки, але й братися за дослідження історії та теорії літератури, спираючись на далеко не повні на той час студії у цій галузі.

Умови колоніального становища України і трагічне роз'єднання її народу між кількома державами ускладнювали таку роботу, негативно впливали на консолідацію українських науково-педагогічних сил, на створення освітніх центрів, які б оперативно забезпечували розвиток теорії і практики навчання.

У XIX ст. національно свідомо українська інтелігенція по обох берегах Дніпра витратила величезні зусилля на об'єднання українського письменства, діячів освіти і культури навколо національної ідеї, переборюючи найрізноманітніші спроби ненависників українства розколоти історично єдиний народ, розчленувати його духовні здобутки, позбавити єдиної мови.

Заради історичної справедливості варто вказати на значну відмінність умов існування українства у Галичині і в "підросійській" Україні. Якщо в Російській імперії українське слово й українська культура не визнавалися владою, не допускалися до середньої і вищої школи, цілком зрусіфікованих, то значно відраднішу картину можна було спостерігати у Західній Україні, що входила до складу Австро-Угорщини.

За оцінками І.Франка, суспільно-політичне становище на початку XIX ст. потужної гілки українського народу в умовах Австро-Угорщини виглядало таким чином: "Перехід від польської анархії під австрійське бюрократичне панування відбився подекуди корисно на розвою тієї частини південноруської нації, яка заселяла східну Галичину. Влекшення панщизняних тягарів, урядовий помір землі і забезпечення земельної власності.... заснування сільських і вищих шкіл з руською викладавою мовою, заведення правильнішого судівництва і громадських шпихлірів — се були важні культурні здобутки, наділені галицько-руській людності австрійськими монархами" [29, 258].

Отже, у цих більш-менш сприятливих суспільних умовах реорганізовується

початкова школа, починає розвиватись українська середня освіта та початки вищої, стимулюючи підготовку відповідних підручників з літератури.

Слід пам'ятати, що важливою передумовою створення навчальних книжок із української літератури для середньої школи були хрестоматії перших десятиліть XIX ст. Так, першу хрестоматію української літератури уклав у 1829 р. І.Могилинецький. Починалася вона з привілею руського князя Льва 1292 р., потім пропонувалися твори літератури XVI-XVIII ст.: перекладні, оригінальні вірші, проповіді, синаскар, пісні з Боголасника, вірш про Вакулу Чмира, уривки з "Енеїди".

Першу друковану хрестоматію з української літератури умістив Й.Левицький у своїй граматичі 1834 р. Вона була укладена на основі матеріалів І.Могилинецького з додаванням і власного матеріалу. Також необхідно назвати і "Грамматику малороссийского наречия" (1818 р.) О.Павловського, в якій було уміщено мініхрестоматію з творами української літератури. Ю.Шевельов, з'ясовуючи жанр видання та його значущість для української літератури, так оцінив факт появи "Грамматики...": "Книжка Павловського в суті — не граматика, а літературний альманах, що репрезентує різні жанри літератури — діалог, пісню, прозу і бурлескную поему, супроводжені критичним виступом і післямовою, що були свого роду літературним маніфестом, викладом програми українського слова й письменства. Невідповідна назва книжки спричинилась до того, що книжка випала з поля зору істориків літератури" [30, 193-194].

Отже, нова українська філологічна думка, існуючи у важких умовах бездержавності, створювала умови для підготовки навчальної книжки з літератури.

Підручник проходить ряд складних етапів свого становлення і розвитку, пов'язаних із історією національної культури і літератури, національної школи, з визвольною боротьбою українського народу, пошуками і відстоюванням національної ідеї, державності, захисту народом своєї української ідентичності.

На підручниках відбилися обставини суспільного життя, в яких перебувала на той час Наддніпрянська Україна і Галичина. Особливо вплинув на їхній зміст історичний процес народження і розвитку нової української літератури, боротьба за літературну мову в Галичині і той вражаючий, ще неповно оцінений наукою факт, що частка цілого (невелика частина України — Галичина) взяла на себе складну і неймовірно важку відповідальність за відродження національної культури, літератури, середньої і вищої школи. Саме з цих міркувань М.Драгоманов називав галичан "довіреними од всього русино-українського народу" [31, 148].

На Наддніпрянській Україні рідна школа була під заборорою, і величезні здобутки української духовності в художній літературі існували практично підпільно, не маючи виходу до широких народних мас.

Ці перипетії суспільного та освітнього характеру прямо й опосередковано впливали на зміст вивчення літератури в школі, на підручникотвірний процес в обох відірваних кордонами частинах українських земель.

Однак складні суспільно-політичні обставини українського життя не змогли

загальмувати розвиток української освіти і процес створення підручників із літератури. Вчені, методисти, вчителі по обох берегах Дніпра, долаючи труднощі суспільного життя, розвивали українську початкову, середню і вищу школу, орієнтуючись на європейські досягнення в цій галузі.

Важливе значення для розбудови рідної школи і пробудження національної свідомості українців мали публіцистичні виступи провідних українських письменників, зокрема ідеолога кирило-мефодіївців М.Костомарова і громадсько-політичного діяча, історика і літературознавця М.Драгоманова.

Микола Костомаров надрукував в "Основі", після повернення із заслання, протягом 1861-1862 рр., важливі статті суспільно-політичного значення, в яких торкався багатьох питань життя українців і, зокрема, народної освіти. Це були: "О федеративном начале древней Руси", "Черты южнорусской истории", "Две русские народности", "Мысли южноруса". Виступи загострювали увагу розмежованого державами-сусідами українського суспільства до власної історії та етнографії, будили прагнення мати свою національну школу, сприяли розробці концептуальних напрямків укладання навчальних книжок.

У статті "Мысли южноруса", що з'явилася вперше 1862 р. в "Основі" (№5), вчений виклав своє бачення освіти рідною мовою, що могла розвиватися, на думку письменника, навіть в умовах Російської імперії. М.Костомаров ще сподівався, а правильніше сказати, змушений був сподіватись на гуманне ставлення російської держави до братнього слов'янського народу. На жаль, він не враховував імперсько-азіатської особливості російського шовінізму в ставленні до українського народу, до проблем його культури й освіти.

Ця стаття носила програмний характер, або, як визначив її жанр сам автор, це був "проект", що стосувався української освіти на найближчі десятиліття. Про змістову спрямованість потрібних для української школи підручників М.Костомаров писав: "...кроме букварей в настоящее время необходимы для народа: краткая священная и церковная история, катехизис, отрывки из поучений святых и объяснение богослужения... За сферою религии должно следовать знакомство с природою: надобно написать для народа арифметику, космографию, географию и удобочтимые сочинения, которые бы знакомили его с важнейшими сторонами естествознания вообще. Вместе с тем надобно составить грамматику родного языка, по которой бы народ ознакомился с построением человеческого слова. Наконец, надобно написать книжечку, в которой сообщить народу главные основания положения в государстве и его юридических прав" [32, 310-311]. Історія розвитку української школи у ХІХ ст. в Галичині, як свідчать факти, йшла саме таким шляхом, правда, випередивши сміливі передбачення М.Костомарова тим, що вже в середині століття українське суспільство стало розбудовувати на заході України не тільки початкову, але й середню і частково вищу національні школи.

Головну вимогу до навчальної книжки письменник сформулював у гуманістичному і демократичному ключі. "Книги, сочиненные для народа, — наголошував він, —

должны быть написаны так, чтобы они читались, а не вызубривались, понимались, а не вдалбливались; сведения пусть укладываются в голове учащихся процессом часто повторяемого чтения, размышления, пересказывания другим и толков о прочитанном" [там само, 311].

За сьогоднішніми освітянськими мірками це був проект концепції підручників для української школи. Та, на жаль, її автор переоцінював можливості українства щодо реалізації висунутих освітніх завдань в умовах царської Росії. У відповідь на спроби української інтелігенції щодо відродження української школи і взагалі рідної культури імперія відповіла серією репресивних указів, які забороняли будь-які спроби у цьому напрямку.

На початку 60-х рр. українська суспільна думка на заході і сході країни напружено шукала нових шляхів освіти народу в умовах його міждержавного становища під Австро-Угорщиною і Російською імперіями. Певна увага в цих пошуках приділялась і навчальній книзі — невід'ємному елементу шкільної науки.

Так, зокрема, в статті М.Драгоманова "Антракт з історії українофільства (1863-1872)" [33] достатньо детально висвітлено сплеск освіти рідною мовою в центральній Україні в кінці 50 — на початку 60-х рр.: поява недільних шкіл, видання підручників українською мовою тощо.

М. Драгоманов гаряче відстоював необхідність навчати українських дітей рідною мовою, аргументуючи свої думки прикладами із досвіду західноєвропейської освіти і висловлювань провідних російських педагогів — К.Ушинського, М.Корфа, В.Водовозова та ін. Разом із тим слід відзначити поміркований характер освітніх пропозицій автора, який плекав надію на прогресивну еволюцію імперського суспільства, на розумну російську владу, що може надати право українцям вчитись рідною мовою.

Та й навчання українською мовою письменник розумів дещо своєрідно — тільки як етап перед засвоєнням державної російської мови, як можливість активізації розумової діяльності дітей перед початком вивчення справжньої науки. Щодо викладання українською мовою шкільних предметів, письменник на той час ще не досягнув самодостатності і цінності освіти українською мовою, сам феномен української мови, яка ні в чому не поступалась іншим мовам і, зокрема, російській, що була тоді у межах імперії державною. Власне, роль рідної мови у школі, на думку М.Драгоманова, повинна бути почесною, але другорядною, допоміжною.

Разом із тим не будемо спрощувати думки видатного вітчизняного публіциста, критика і письменника. М.Драгоманов глибоко розумів обставини українського життя в обох частинах України, неповноту розвитку вітчизняної науки і добре знав, що гостро ставити питання про навчання в школах рідною мовою без новітніх підручників, науково осмислених досягнень старого і нового красного письменства навряд чи доцільно. У названій вище праці він писав: "Поки ми не маємо наукової граматики і такого ж словаря мови нашої, доти не тільки не порішиться, чи є ся мова такою ж самостійною перед російською і великоруською, як, приміром, італійська перед французькою... А коли не в'яснено науковим способом до наукової безсторонності, що

таке наша народна мова, то хіба незавчасно було і єсть ждати, щоб державна власть завела її у школи, та ще й не тільки у нижчі, але й в університети у Києві і Харкові, як те висказувалось у жалібних письмах декого з наших і галицьких народовців?...Треба, щоб поперед мова ся нажила собі літературу, і не архаїчну, а нову, пригодну для практичних потреб сьогочасних..." [34, 229].

Такі міркування були, беззаперечно, слухними, але натомість знаходились сміливці і в Галичині, і в Східній Україні, які відкривали школи з рідною мовою навчання, укладали необхідні підручники, не чекаючи ні слушної години, ні дозрівання лібералізму в обох імперіях. До речі, сам М.Драгоманов мав безпосереднє відношення до створення нових навчальних книжок як член комісії з укладання підручників українською мовою, створеної культурно-просвітницькою організацією української інтелігенції — київською "Громадою" на початку 60-х рр. XIX ст. Крім того, письменник і педагог займався організацією педагогічних курсів для підготовки вчителів українських народних шкіл, сам викладав у Київському університеті і в гімназії. Пізніше, перебуваючи за кордоном, у місцях поселення українців-русинів, М.Драгоманов вивчав стан народної школи, навчання дітей рідною мовою.

Цінним у статті є концептуальні роздуми письменника про навчальну українську книжку, власне, її змістові параметри, що давало напрямки діяльності вченим і вчителям у складанні, як висловився автор, "бібліотеки книг для народної освіти". М.Драгоманов наголошував на необхідності "показувати народу те, у чому можна бачити проби проведення у побит ідей будучого, як свободи особи, совісті, проби праці економічної, а найбільше усього налягати на розвій чуття гуманності і розширення духу свободи, ознайомлення народу з побитом інших народів, та очистити його розум од поганського і середньовічного фанатизму, подати практичну поміч думати через науки природні" [там само, 231].

Європейський дух освіти пронизує ці думки письменника і публіциста гуманізмом виховання і практичної спрямованості знань як головних завдань освіти взагалі і підручникотворення зокрема.

І все ж українській школі на території Російської імперії було відмовлено владою в існуванні. У ґрунтовному дослідженні з історії української освіти "Розвиток народної освіти і педагогічної думки на Україні у XIX ст." автор стверджує: "У жодній неповно середній чи середній школах навчання не проводилося українською мовою. Не вивчалася українська мова і як навчальний предмет" [35, 144].

Уже на початку XX ст., у тих же важких умовах негативного ставлення російського імперського суспільства до української школи й українського слова, відомий критик, соціолог і письменник М.Шаповал знайшов головну радикальну панацею від усіх цих бід — свідомий і послідовний шлях боротьби української інтелігенції за національні права рідного народу. Цю вистраждану десятиліттями невпинної боротьби за українську державу думку М.Шаповал висловив у вступі до книжки О.Ковалевського "Російські політичні групи, українофіли й українська справа": "Що ж є нового в тому, що московська інтелігенція не знає України? Не знає змісту українського руху. І не

хоче знати. Не цікавиться національною проблемою взагалі. А проте з апломбом мудрагеля-самородка завжди товче, що світ може стояти тільки на трьох китах? Хіба то новина, що до української справи однаково вороже ставиться москаль: соціяліст, поступовець, конституційний демократ, октябрист, націоналіст, правий, крайній правий і чорніший чорної землі перевертень? Треба якогось чуда, щоб всі групи нашого людського я встали і пішли по шляху далі вперед, куди вони колись лагодилися йти. Сповіті білими саванами наших мрій, бажань і волі, вони вийдуть перед світ тоді, коли український народ не злякається взяти хрест нового мучеництва і піти на Голгофу, що цезарева салдатня воздвигла на шляху нашої історії.

Ми воскреснемо тільки після Голгофи" [36, 126-127].

У цих словах М.Шаповала дозрівала провідна ідея української революції: ніхто не допоможе українцям у їхній боротьбі за свої права — надія тільки на самих себе. Хрестом нового мучеництва українського народу мала б стати побудова власної незалежної держави, яка радикально могла б вирішити питання освіти рідною мовою. У колоніально залежній Україні, як показала історія становлення української школи, такі питання могли вирішуватись у кращих випадках тільки частково і неповно.

Історія розвитку підручника з української літератури — важлива і повчальна сторінка не тільки для методики літератури і педагогіки, але й, без перебільшення можна стверджувати, української культури взагалі.

Та повернемося у середину ХІХ ст. Роль букварів та граматик у навчально-виховному процесі початкової школи починає радикально змінюватися. По обох сторонах Дніпра відходять у минуле старослов'янська і церковнослов'янська мови, на яких раніше велось навчання. Ці дисципліни знаходять тепер місце у вищій школі. До шкільної науки словесності починають широко включати український фольклор, переклади з церковних книг рідною мовою, поступово вводяться тексти творів новітніх українських письменників. Розгортається, власне, новий етап гуманізації освіти.

До змісту читанок включаються оповідання і вірші про родину, рідний край, село, церкву. Дітям також пропонуються "повістки" — оповідання моралізаторського змісту, байки, коротенькі казки, оповіді зі святих книг. Власне, дитина починає одержувати найнеобхідніші відомості про оточуючий світ зрозумілою їй рідною мовою.

Вченими-методистами робляться спроби подати творчість письменників у певній історичній послідовності: спочатку у вигляді хрестоматій, пізніше — як підручники для старших класів з короткими нарисами з історії української літератури та нарисами про письменників. Провідне місце серед шкільних предметів у 2-й пол. ХІХ ст. посіли література і граматика української мови як окремі самостійні предмети.

На Західній Україні навчальні книжки для початкової школи, букварі та читанки створювали Я.Головацький, Ю.Федькович, М.Шашкевич, О.Духнович, Й.Кобринський та ін. Їх відзначало прагнення подавати тексти зрозумілою народною мовою, а виховний ідеал зосереджувати переважно в оточуючому українському світі. Пізніше, у 2-й пол. ХІХ ст., з'являються перші підручники для середніх і старших класів шкіл та гімназій провідних галицьких педагогів, методитів і вчених В.Ковальського,

О.Сторонського, О.Барвінського та О.Огоновського, що стало надбанням не тільки української школи в Західній Україні, але й мало потужний вплив на підручникотворення по всій Україні.

Особливого значення для розвитку методики української літератури, зокрема теорії підручникотворення, мав досвід співпраці над навчальною книжкою з літератури О.Барвінського і П.Куліша. Саме з літературних і педагогічних контактів цих яскравих представників української культури, які волею долі опинилися по різних сторонах кордону, створено першу в українській освіті науково виважену навчальну книжку з літератури для старших класів гімназій і середніх шкіл. Цей факт є символічним в історії не лише науки, але й усієї української спільноти, що прагнула протягом віків до єдності земель, до можливості разом розвивати творчій потенціал рідного народу.

Проблема навчальної книги з рідного письма і читання гостро хвилювала українську інтелігенцію і на "підросійській" Україні, де в несприятливих суспільно-політичних умовах за відсутності української школи, все ж розвивалося підручникотворення. У 50-х-поч. 60-х рр. XIX ст. для шкіл Наддніпрянської України з'являються такі навчальні книжки для дітей і дорослих, як "Граматка" П.Куліша (1857 р.); "Южно-русскій букварь" Т.Шевченка (1861 р.); "Букварь" О.Потебні (1861); "Українська граматка" Г.Дарагана (1861 р.); "Українська абетка" М.Гатцука (1861 р.); "Граматка для українського люду" Л.Ященка (1862 р.); "Домашня наука" К.Шейковського (1861 р.); "Азбука по методу Золотова для южно-русского края" О.Строніна (1861 р.); "Арифметика або нотниця" О.Кониського (1863 р.) та ін. Вони будувалися на живому українському слові, близькому і зрозумілому дітям і дорослим.

Завдяки політичній і науковій діяльності кирило-мефодіївців на початку 60-х рр. відбулося поживавлення української школи, почалося укладання та видання навчальних книг, зокрема Кулішевої "Граматки" (1859), Шевченкового "Букваря" (1861) та інших.

На жаль, у подальших десятиліттях в умовах Російської імперії українське шкільництво на Лівобережній Україні було заборонене і практично не розвивалося, а спроби щодо його відродження українською інтелігенцією деспотично присікалися російською владою засобами різних урядових та царських указів і циркулярів.

Суттєвим стимулом для розвитку української школи взагалі і літератури як навчального предмету зокрема були думки видатних діячів української культури і красномовства. У своїх виступах, художніх і публіцистичних творах Т.Шевченко, О.Духнович, Ю.Федькович, Марко Вовчок, І.Нечуй-Левицький, Панас Мирний, А.Свидницький, Х.Алчевська, М.Лисенко, Леся Українка та ін. гостро ставили питання про освіту і виховання рідною мовою, про вагомість української літератури в становленні підрастаючого покоління в дусі гуманізму і патріотизму [37].

Дехто з письменників як, наприклад, О.Духнович і Ю.Федькович безпосередньо брали участь у складанні навчальних книжок, а видатний письменник, критик і літературознавець І.Франко відтворив у повісті "Борис Граб" благотворний вплив художньої літератури на виховання школярів. Крім того, І.Франко постійно тримав під своїм критичним поглядом розвиток методики української літератури в Галичині,

особливо становлення нового підручникотворчого процесу з середини XIX ст. Роздуми критика про стан вивчення літератури у школах Галичини та перспективи його розвитку залишаються актуальними і зараз як для розвитку української педагогіки взагалі, так і для формування оновленої методики літератури зокрема.

Значний вплив на літературознавство і вивчення літератури в школі у кінці XIX-поч. XX ст. мали психолого-лінгвістичні ідеї О.Потебні, видатного українського мовознавця. У 50-90-х рр. XIX ст. він працював викладачем Харківського університету, досліджував проблеми загального мовознавства, фонетики, синтаксису, етимології, діалектології, теорії словесності, фольклору, етнографії тощо. Значна роль у його творчості приділялась історії розвитку української мови, її будови тощо. На початку своєї наукової діяльності О.Потебня створив "Буквар" (1861 р.) для української школи.

Вчений досліджував психологію словесно-художньої творчості ("Із лекцій з теорії словесності", надрукованій у 1894 р., "Із записок з теорії словесності", надрукованій у 1905 р.). Він є творцем "лінгвістичної поетики". О.Потебня створив теорію психології сприймання і трактування художніх творів. Йому належить розгорнута теорія творчого процесу, дослідження ролі уяви в ньому, характеру втілення задуму у певному матеріалі, встановлення відмінностей художньої і наукової творчості.

Під впливом ідей психології словесно-художньої творчості О.Потебні у методиці літератури, спочатку в російській (кінець XIX-поч. XX ст.), потім у 20-х рр. XX ст. і в українській методиці літератури були сформовані нові, побудовані на специфіці художнього слова підходи до вивчення художнього твору. Послідовники теорії О.Потебні у методиці літератури загострювали увагу на внутрішній, психологічній стороні художньої творчості, підходили до літературного твору як до вираження суб'єктивних авторських переживань, прагнули враховувати читацьке сприйняття тощо. Ці ідеї безпосередньо впливали і на матеріали, що включалися до підручників із літератури.

Українська школа в силу несприятливих обставин не змогла вчасно скористатись теорією О.Потебні ні в Західній, ні в Східній Україні. Цими ідеями скористались інші. Тогочасна українська філологічна наука, на жаль, не збагнула теоретичної глибини ідей вченого. Це дало підставу Ю.Шевельову, відомому сучасному мовознавцю і досліднику творчої спадщини О.Потебні, зробити висновок: "Ні Франко, ні Драгоманов не досягнули розмаху уяви Потебні, глибини його проникнення в суть речей" [38, 42].

Тільки з постанням Української незалежної держави (УНР) на початку XX ст. ідеї видатного мовознавця знайшли відображення у методичних пошуках вченого-методиста О.Дорошевича, який у своїй праці "Українська література в школі" (1921 р.) на основі лінгво-психологічної концепції О.Потебні розробив методику вивчення художнього твору в школі, з'ясував використання навчальної книжки на уроках літератури.

Отже, протягом XIX ст. українська школа завдяки окремим подвижницьким досягненням у підручникотворенні "східняків" і наполегливій широкомасштабній освітній праці "західняків" збагатилася новими підручниками з української літератури

гуманістичного і демократичного змісту. Їхні автори та укладачі послідовно розвивали наукові основи підручників, творчо переосмислюючи здобутки української школи минулих століть і впливи нової європейської освіти. У складних суспільно-політичних умовах існування української школи в Австро-Угорщині та в атмосфері повної заборони української школи й українського слова в Російській імперії вітчизняні вчені та методисти, долаючи політичні й ідеологічні кордони між обома частинами України, створювали новітні підручники з української літератури для середньої і вищої школи, зорієнтовані на вимоги до освіти новітнього українського суспільства та спираючись на якісно новий вияв національного художнього слова.